УДК 130.2:(2-1+2-18)
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.22

Дроботенко Мар'яна Олександрівна,
доктор філософських наук, доцент кафедри філософії,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
orcid.org/0000-0002-8053-5595
Drobotenkomariana@gmail.com

ТЕОЛОГІЯ ДИТИНСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

У статті розглядаються соціокультурні виклики, які зумовлюють формування теології дитинства. Увагу зосереджено на методологічних ускладненнях посилення активності, співпраці та участі дітей як суб'єктів і співдослідників теології.

Формування практики теології з дітьми актуалізує зміну парадигми дитини і дитинства, притаманних класичній систематичній теології. Продовжено філософські рефлексії щодо методологічного розмежування та семантичного прояснення проєктів «дитячі теології», «теології дитинства», «теології для дітей», «дитячого богослов'я». Незважаючи на позірну тотожність цих пропозицій, за методологічного наближення більш чітко окреслюються відмінності між ними. Зокрема, основне завдання теології дитинства полягає в тому, щоб забезпечити розуміння дітей і дитинства й теологічні зобов'язання перед самими дітьми.

Наголошено, що теологія дитинства не повинна обмежуватися релігійною освітою, а радше є необхідним аспектом усіх теологічних дисциплін, що передбачає активне слухання дітей. Водночас це є спробою змінити об'єктивацію молоді в теологічній рефлексії до їх повторної суб'єктивації, щоб вони могли бути агентами теології, формуючи релігійний дискурс разом з освіченими дорослими. Акцентовано, що сучасні практики теології з дітьми розбудовуються за принципом герменевтичного кола. Наведено приклади впровадження дитячих інклюзивних методик занять теологією. Визначається, що одним із визначальних аспектів функціонального потенціалу теології дитинства є подолання епістемологічного розриву між дорослими та дітьми.

Ключові слова: дитинство, дитина, теологія, теологія дитинства, дитяче богослов'я, методологічні виклики.

Drobotenko Mariana,
Doctor of Philosophy,
Associate Professor at the Department of Philosophy
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
orcid.org/0000-0002-8053-5595
Drobotenkomariana@gmail.com

THEOLOGY OF CHILDHOOD: METHODOLOGICAL CHALLENGES AND FUNCTIONAL POTENTIAL

This article examines the socio-cultural challenges that shape the development of the theology of childhood.

Particular attention is given to the methodological complexities of enhancing children's activity, collaboration, and participation as subjects and co-researchers in theology.

The practice of theology for children with necessitates actualizes the paradigm shift in how children and childhood are perceived within classical systematic theology. The article extends philosophical reflections on the methodological distinctions and semantic clarifications of the concepts of "children's theologies", "theology of childhood", "theology for children" and "child theology". While these terms may seem interchangeable at first glance, a closer methodological examination reveals clear differences between them. Specifically, the primary objective of the theology of childhood is to foster an understanding of children and childhood, as well as to uphold theological commitments toward children themselves.

It is emphasized that theology with children should not be confined to religious education but should instead be regarded as an integral aspect of all theological disciplines, necessitating active listening of children. At

the same time, this approach seeks to shift the objectification of young people in theological reflection toward their re-subjectification, enabling them to act as agents of theology, shaping religious discourse alongside educated adults.

Modern theological practices with children are increasingly being developed according to the principles of the hermeneutic circle. The article provides examples of the implementation of inclusive methodologies for engaging children in theological discussions. One of the key aspects of the functional potential of theology with children is identified as the bridging of the epistemological gap between adults and children.

Key words: childhood, child, theology, theology of childhood, child theology, methodological challenges.

Перед сучасними практиками релігійного виховання нагальними постають питання дослідження методології вивчення богослов'я з дітьми, що посилює активність, співпрацю та участь самих дітей як суб'єктів і співдослідників теології. Водночас таким чином сформульоване запитання є пошуком методології богослов'я, яка утверджуватиме людську гідність дітей, і тим самим відновити та надати їм повноважень як носіям образу Бога, які можуть внести власне розуміння рівноправних суб'єктів у богослов'ї.

Слід відзначити, що в працях теологів XX ст. (зокрема, К. Барта та К. Ранера) хоча і містяться плідні інтуїції, проте тема дитинства розглядається лише побіжно. Відповідно до Дж. Берріман, К. Барт розглядав час дитинства лише як час підготовки до дорослого життя і до богословського розуміння. Тільки після цього діти можуть зробити вагомий внесок у служіння церкви. Один раз К. Барт, прояснивши теологічне питання, навіть сказав, що «він одужав від «дитячої хвороби буття» соромитися теології» (Берріман, 2009, с. 156–157).

Не обмежуючись критикою окремих систематичних теологів, Шиєр-Джонс загалом розглядає проблему зацікавленості питаннями дитини і дитинства у християнській теології. Останнє було зумовлене, на його думку, відсутністю загальноприйнятого формулювання теологічного розуміння дитинства в систематичній теології (Shier-Jones, 2007, с. 187). «Теологія приділяла увагу дитинству, як правило, заради якоїсь іншої справи чи доктрини. Власне дитинству приділялося мало уваги з боку Церкви, головною відповідальністю якої було (метафорично говорячи) перевернути модель розвитку з ніг на голову і перетворювати дорослих на дітей, тобто дітей Божих (Shier-Jones, 2007, с. 188). Берріман підтверджує цю думку, стверджуючи, що офіційна доктрина дитинства не є явною частиною ідентичності будь-якої конфесії. «Здається, формальна доктрина дитинства навіть не існує. Те, що існує, скоріше є неформальною доктриною, що діє на несвідомому рівні церковно-богословської думки. Це доктрина де-факто, або оперативна доктрина, яка впливає на життя та служіння церкви та наші богословські моделі мислення» (Berryman, 2009, с. 225). І далі: «оперативна доктрина дитинства – це передусім амбівалентність, двозначність і байдужість» (Berryman, 2009, с. 226).

До прикладу, предметом філософсько-теологічної та релігійно-освітньої рефлексії були питання про маргіналізацію теми дітей і дитинства в теологічних дослідженнях. Одна з причин такої ситуації є в заяві Хендріка, що як жінки «були «приховані від історії», так і діти були «збережені в історії»» та «до 1970-х було дуже мало було написано або про дітей як про людей, або про дитинство як умову...» (Hendrick, 1992, с. 1). Така сама ситуація існувала майже в усіх богословських дисциплінах, окрім душепастирських порад і релігійного/християнського виховання (див.: Bunge, 2001, с. 3–4; Bunge, 2006, с. 551; Bunge, 2008, с. 15; Bunge, 2012, с. 4; Cooey, 2010; DeVries, 2001, с. 162; Grobbelaar, 2016a, с. 11–12; Miller-McLemore 2003).

Зростання теологічних досліджень щодо дітей та формування теології дитинства припадає на початок XXI століття. За останнє десятиліття теологічні дослідження дітей і дитинства прискорилися, особливо серед біблеїстів. Це дало змогу Д. Паркеру висловити думку, що «дослідження дітей в єврейській Біблії досягли повноліття» (Parker, 2019, с. 130). Проте це лише спорадичні дослідження, які потребують подальшого розвитку та формування наукового канону (див. Parker, 2019; Betsworth & Parker, 2019 с. 2–3; Elkins, Parker, 2016, с. 422–433; Garroway, 2018, с. 1–6).

На особливу увагу заслуговує факт не лише відсутності богословської рефлексії в молодіжному служінні, але й відсутності богословських рефлексій з молоддю (див: Dean, 2010). Розмірковуючи над цією ситуацією, дослідник зазначає: «На жаль, молодіжне служіння

неохоче запрошує молодь на цей рівень теологічного мислення. Ми схильні розглядати молодих людей як споживачів теології, а не як людей, які допомагають будувати релігійний дискурс. У нас набагато більше шансів розглядати молодь як об'єкти служіння, а не як агентів служіння; людей, яким потрібно служити, а не людей, яких покликав Ісус у служіння самостійно..» (Dean, 2010, с. 31). Суголосними цим думках є також висновки Д. Сімса: «Діти зазвичай не розглядаються як активні агенти процесів інтерпретації, конструювання, узгодження та визначення їхніх стосунків, суспільства, культури, сім'ї та церкви. Теологічно вони не розглядалися як активні, формувальні агенти в їхніх стосунках з Богом, з іншими, собою, суспільством і культурою, а радше як пасивні реципієнти формування для таких стосунків або як молоді, незрілі грішники, які потребують перетворення (Sims, с. 2005, с. 11).

Незважаючи на зростання дитячої теології, теології дитинства і дитячий підхід до тлумачення біблійних текстів із початку XXI століття, більшість досліджень в основному зосереджена на розкритті питання, як дорослі думають про дітей і дитинство. Власне діти рідко залучаються як співбогослови в дослідження та тлумачення текстів. Це одна з головних відмінностей між дитячими і феміністичними дослідженнями. У феміністичних дослідженнях жінки самі є дослідниками. Крім того, діти як богослови в багатьох теологічних субдисциплінах не завжди сприймаються серйозно. Розмірковуючи над цими контекстами, дослідник духовного життя дітей Коулз написав: «Через роки, коли я озираюся назад і переглядаю старі стенограми, я розумію, що діти, яких я зустрів, справді хотіли говорити про себе, свої релігійні та духовні інтереси, турботи, переживання, переконання, але лікар, який їх слухав, мав власний план, дещо внаслідок професійної ідеології, яка надто добре вивчена» (Coles, 1990, с. 340).

Натепер традиційна християнська теологія плюралізується, наприклад: теологія визволення, феміністична та жіноча теологія, корейська теологія мінджунг, теологія звільнення, теологія третього світу тощо. Проте, «незважаючи на це, богословські знання дітей досі залишаються лакуною в теологічних рефлексіях. Теологія залишається справою дорослих, які розмовляють з ними про інших дорослих, про природу Верховного дорослого – Бога. Але діти мають розповідати нам про Бога, бо Бог їх призиває… Цей досвід Бога інформує дітей про духовність і спонукає до зростання…» (Asbridge, 2009, с. 20). Ці розмірковування дослідника підтверджують, що актуальною тенденцію в розвитку сучасної теологічної думки є відхід від об'єктивації дітей у теологічних дослідженнях, щоб діти перетворилися на суб'єктів теологічної рефлексії та розробляли теологію разом із дорослими.

Разом із тим термін «теологія з дітьми» (theologising with children) є усталеним поняттям, особливо в Німеччині, проте він переважно використовується в релігійній освіті для посилення «герменевтики активного отримання, а не транслювання» (Zimmermann, 2015, с. 1). Гроббелар уживає поняття «теологізація з дітьми» (doing theology with children) у ширшому значенні, ніж у релігійному вихованні (див.: Grobbelaar, 2019). Він використовує його для опису будь-якого теологічного спілкування або розмов між дорослими та дітьми, з особливим посиланням на теологічні дослідження для дорослих, які взаємодіють із дітьми. На думку дослідника, це богослов'я з дітьми не повинно обмежуватися релігійною освітою, а радше є необхідним аспектом усіх теологічних дисциплін, що передбачає активне слухання дітей (див.: Grobbelaar, 2019).

За Бунге (Bunge, 2006, с. 569–570), поєднання теології та дитинства/дитини можливе в декількох методологічних напрямах, як-от:

– дитяча теологія (child theologies);
– теологія дитинства (theologies of childhood);
– теологія для дітей (theologies for children);
– дитяче богослов'я (children's theology).

Продовжуючи ці евристичні ідеї, низка авторів пропонує впровадити в практику проєкти «Теологія з дітьми», «Теологізація дітей» та «Теологія для дітей» (Iversen, Mitchell, Pollard, 2009, с. 11). Незважаючи на позірну тотожність цих пропозицій, за методологічного наближення більш чітко окреслюються відмінності між ними. У «дитячих теологіях» «діти стають герменевтичною лінзою», за допомогою якої ви досліджуєте Бога та Божий спосіб діяти, щоб прийти до кращого розуміння Бога і Царства Небесного» (Grobbelaar 2016b, с. 72). У «дитячій теології» основна увага

приділяється тлумаченню біблійних текстів у центрі уваги дитини, тоді як дитяча теологія, навпаки, досліджує всю галузь богослов'я та всю практику церкви і християнського життя через дітей як герменевтичну лінзу (Bunge, 2016, с. 98; Grobbelaar 2016b, с. 72). «Теологія з дітьми» відрізняється від вищезазначених понять тим, що її завдання полягає в тому, щоб забезпечити складне розуміння дітей і дитинства й теологічні зобов'язання перед самими дітьми» (Bunge, 2016, с. 97). Її також можна назвати теологічною антропологією дітей. Поняття «теологія для дітей» відноситься до форми теології, призначеної для дітей, наприклад, у катехізисі (Bunge, 2006, с. 570). «Дитячі теології» відносяться до змісту власної теології дітей (Bunge, 2006, с. 570). Концепції теологізації та філософування з дітьми акцентують увагу на принципах рівноправності та змістовній взаємодії дітей і дорослих у цьому процесі.

Формування практики теології з дітьми актуалізує зміну парадигми дитини й дитинства, притаманних класичній систематичній теології, яка розглядає дітей як духовно незрілих (духовно зрілими можуть бути лише дорослі), не здатних до духовних прозрінь, формулювання і логічного спілкування на рівні дорослих теологів. У переосмисленні дітей основна теза, за Міллер-Маклемором, полягає в тому, що «Дітей потрібно повністю поважати як особистість, цінувати як подарунки і розглядати як особистостей» (Miller-McLemore, 2003, с. 23).

У своїх роботах про теологію дитинства Бунге (Bunge, 2004, с. 45–50; Bunge, 2006, с. 53–68, Bunge, 2011, с. 20–30) визначив шість важливих і майже парадоксальних, заснованих на Біблії, поглядів на дітей:

– дари Божі та джерела радості;

– грішні створіння та моральні агенти;

– особи, які розвиваються та потребують наставництва і керівництва;

– зразки віри та джерела одкровення;

– сироти, ближні й чужі, які потребують справедливості та співчуття.

Однак цими узагальненими поглядами не вичерпуються біблійні уявлення про дітей та семантика дитинства. Сучасна теологія дитинства розглядає дітей як співбогословів, діти, які займаються теологією, звільняються від ув'язнення та страждань, від об'єктивації теологічними дослідженнями (див. Konz, 2017, с. 137–140). Так починається всяка теологія, в тому числі теологія з дітьми: з навернення дорослого теолога.

Бріггс підкреслював, що настав час надати «дітям-читачам можливість висловити своє прочитання Біблії» (Briggs, 2017, с. 3). Цей заклик дослідник підтверджував у власній практичній діяльності. Аналогічну практику можна знайти у Бетворса (Betsworth, 2019, с. 10, 18–19), експериментальних дослідженнях Віллмера та Вайта (Willmer 2007; White, 2010, с. 159–160), які, реалізуючи теологію дитини за принципом герменевтичного кола, намагалися подолати епістемологічний розрив між дітьми і дорослими під час вивчення/формування теологічного дискурсу. На першому етапі всі учасники повинні були сформулювати власне розуміння теми, яку вони обговорювали. На другому – «дитина» поміщалася в центр учасників. Іноді це була справжня дитини, іноді – уявна. Після цього учасники поверталися до початкового розуміння теми та коригували його з урахуванням того, чим «дитина посередині» ділилася з ними. Тому впровадження дитячих інклюзивних методик занять теологією є взаємним процесом: вона приносить звільнення для обох – дітей і дорослих богословів. Берріман підкреслив переваги цього взаємного процесу, зазначивши: «Теологізація з дітьми мислиться як духовна практика на взаємну користь залучених – як дітей, так і дорослих. Користь для дорослих полягає в тому, що спілкування з дітьми приносять користь їхній духовній зрілості. Водночас користь для дітей полягає в тому, що дорослі краще розуміють, що означає «стати, як дитина», вони можуть краще наставляти дітей, … що своєю чергою знову допомагає зробити їх кращими наставниками в дорослому віці (Berryman, 2013, с. 4295–4296).

Теологія з дітьми ставить перед дорослими богословами ряд викликів, які нині стали предметом теологічно-філософської рефлексії.

По-перше, особиста зміна – стати, «як дитина». «Як теологи ми повинні змінитися і стати, як діти; виконуйте нашу теологію, як діти в Божому царстві. Підтекст полягає в тому, що ми повинні наслідувати приклад Ісуса щодо кенозисної ідентичності, займаючись нашою теологією та живучи своєю ідентичністю на маргінесі суспільства, де опинилося багато дітей, а не з центру богословської влади

в наших церквах і духовні школи» (Grobbelaar, 2012, с. 10).

По-друге, зміна уявлень та практики генерувати знання. Це не процес зверху, а швидше процес «з нуля» – шукати разом із дітьми на одному рівні для богословського розуміння та знання. Тому «…ми, дорослі богослови повинні прийняти виклик і відмовитися від наших академічних п'єдесталів і звань і входити в суворі реалії дитячого світу по-дитячому, не по-дитячому готові слухати їх, дивлячись на світ з їхньої позиції та спілкуватися з ними не через високоінтелектуальний і науковий дискурс академічного світу, але їхньою мовою – через гру та іграшки» (див.: Landreth, 2002, с. 16).

По-третє, сидіти з дітьми в колі рівних, провадити сократичні бесіди, використовуючи фізичні артефакти, до яких вони можуть доторкнутися, за допомогою яких вони можуть пояснювати свої ідеї, виконуючи духовні вправи, дозволяючи їм зосередитися на значенні тексту для них самих замість значення тексту самого по собі (пор. Berryman 2013: Лок. 4277–4308). У такий спосіб діти мають можливість здобути свободу в інтерпретації текстів Святого Письма.

Таким чином, формування сучасної теології дитинства є багатовимірним. Теоретичні рефлексії в ній спрямовані на зміну об'єктивації дітей у теологічних ученнях, перетворення дітей на активних суб'єктів, які формують релігійний дискурс разом з освіченими дорослими. Теологія з дітьми передбачає подолання епістемологічного розриву.

Способи залучення дітей до теології та теологізування разом із дітьми можуть бути різноманітними, але підпорядковуються принципам етики відповідальності, міжпоколінної відповідальності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Теоретичні рефлексії щодо природи дитинства в новітніх проєктах теології дитинства відкривають перспективи для подальшого осмислення практик релігійного виховання й аналізу функціонального та антропологічного потенціалу релігійних смислів у постсекулярних соціокультурних контекстах.

Список використаних джерел:

Asbridge, N., (2009). 'What is a child?', in A. Richards & P. Privett (eds.), Through the eyes of a child. New insights in theology from a child's perspective, pp. 1–20, Church House, London.

Berryman, J.W., (2009). Children and the theologians. Clearing the way for grace, Morehouse, New York, NY.

Berryman, J.W., (2013). 'Theologizing with children – A parable approach', in B. Hyde (ed.), The search for a theology of childhood – Essays by Jerome W Berryman from 1978–2009, Loc. 4250–4629, Modotti Press, Ballarat, Kindle edn.

Betsworth, S. & Parker, J.F. (eds.), (2019). T & T Clark handbook of children in the Bible and the Biblical World, T & T Clark, London.

Betsworth, S., (2019) 'Jesus (and) the only child: Jesus, children and the Gospel of Luke', in J.P. Grimshaw (ed.), Luke-Acts, pp. 9–22, Texts@Contexts, T & T Clark, London.

Briggs, M.R., (2017). How children read Biblical narrative: An investigation of children's readings of the Gospel of Luke, Pickwick, Eugene, OR, Kindle edn.

Bunge, M.J., (ed.), (2001). The child in Christian thought, William B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids,

Bunge, M.J., (2004). 'Historical perspectives on children in the church: Resources for spiritual formation and a theology of childhood today', in D. Ratcliff (ed.), Children's spirituality. Christian perspectives, research and applications, pp. 42–53, Cascade Books, Eugene, OR.

Bunge, M.J., (2006). 'The child, religion and the academy. Developing robust theological and religious understandings of children and childhood', Journal of Religion 86(4), 549–579. https://doi.org/10.1086/505894

Bunge, M.J., (2008). 'Introduction', in M.J. Bunge, T.E. Fretheim & B.R. Gaventa (eds.), The child in the Bible, pp. xiv–xxvi, William B. Eerdmans, Grand Rapids, MI.

Bunge, M.J., (2011). 'Biblical understandings of children and childhood: Resources for the church and mission today', in K.J. White (ed.), Now and next, a compendium of papers presented at the Now & Next theological conference on children, Nairobi, Kenya, 9–12th March, pp. 15–35, Compassion International, Colorado Springs, CO

Bunge, M.J., (2012). 'Biblical and theological perspectives and best practices for faith formation', in K.E. Lawson (ed.), Understanding children's spirituality. Theology, research, and practice, pp. 4–25, Cascade Books, Eugene, OR, Kindle edn.

Bunge, M.J., (2016). 'Task, sources and significance of theologies of childhood, in J. Grobbelaar & G. Breed (eds.), Theologies of childhood and the children of Africa, pp. 92–112, AOSIS, Cape Town.

Coles, R., (1990). The spiritual life of children, Houghton Mifflin, Boston, MA.

Cooey, P.M., (2010). ‘Neither seen nor heard: The absent child in the study of religion’, Journal of Childhood and Religion 1(1), 1–31.

Dean, K.C., (2010). ‘Fessing up: Owing our theological commitments’, in K.C. Dean, C. Clark & D. Rahn, (eds.) Starting right: Thinking theologically about youth ministry, pp. 28–40, Youth Specialities, Zondervan, Grand Rapids, MI, ePub edn.

DeVries, D., (2001). ‘Toward a theology of childhood’, Interpretation 55(1), 161–173. https://doi.org/10.1177/002096430005600205

Elkins, K.G. & Parker, J.F., (2016). ‘Children in Biblical narrative and childish interpretation’, in D.N. Fewell (ed.), The Oxford handbook of biblical narrative, pp.422–433, Oxford University Press, New York, NY.

Garroway, K.H., (2018). Growing up in ancient Israel: Children in material culture and Biblical texts, SLB Press, Atlanta, GA.

Grobbelaar, J., (2012). Child theology and the African context, Child Theology Movement, London.

Grobbelaar, J., (2016a). ‘Resources on theology and children’, in J. Grobbelaar & G. Breed (eds.), Theologies of childhood and the children of Africa, pp. 1–50, AOSIS, Cape Town

Grobbelaar, J., (2016b) ‘The grammar of combining the vocabulary of theology, children and Africa’, in J. Grobbelaar & G. Breed (eds.), Theologies of childhood and the children of Africa, pp. 51–91, AOSIS, Cape Town.

Grobbelaar, J., (2019). ‘Doing theology with children: Some challenges for adult theologians’, HTS Teologiese Studies/Theological Studies 75(1), a5636. https://doi.org/ 10.4102/hts.v75i1.5636

Hendrick, H., (1992). ‘Children and childhood’, ReFresh 15(Autumn), 1–4.

Iversen, G.Y., Mitchell, G. & Pollard, G., 2009, ‘Starlings and theologians’, in G.Y. Iversen, G. Mitchell & G. Pollard (eds.), Hovering over the face of the deep. Philosophy, theology and children, pp. 11–12, WaxmannVerlag, Munster, Google Books edn.

Konz, D.J., (2017). ‘Karl Barth’s theological anthropology as a resource for overcoming the objectification of children in mission’, in V. Kozhuharov & J.J. Knoetze (eds.), Conversion and transformation: Children and youth in mission contexts, pp. 136–150, Christian Literature Fund, Wellington.

Landreth, G.L., (2002). Play therapy: The art of the relationship, 2nd edn., Routledge, New York, NY.

Miller-McLemore, B.J., (2003). Let the children come. Reimagining childhood from a Christian perspective, Jossey-Bass, San Francisco, CA.

Parker, J.F., (2019). ‘Children in the Hebrew Bible and childist interpretation’, Currents in Biblical Research 17(2), 130–157. https://doi.org/10.1177/2476993X18821324

Shier-Jones, A., (2007). ‘The never-land of religion and the lost childhood of the children of God’, in A. Shier-Jones (ed.), Children of God. Towards a theology of childhood, pp. 181–205, Epworth, Peterborough

Sims, D.A., (2005). ‘The child in American evangelicalism and the problem of affluence: A theological anthropology of the affluent American-evangelical child (AAEC) in late modernity’, Unpublished PhD dissertation, University of Durham, Durham.

White, K.J., (2010). Introducing child theology. Theological foundations for holistic child development, Malaysia Baptist Theological Seminary, Penang.

Willmer, H., (2007). Experimenting together: One way of doing child theology, Child Theology Movement, London

Zimmermann, M., (2015). ‘What is children’s theology? Children’s theology as theological competence: Development, differentiation, methods’, HTS Teologiese Studies/Theological Studies 71(3), Art. #2848, 6 pp. https://doi.org/10.4102/hts. v71i3.2848